

Fransen invloeden op het Bossche en het Rosmalense dialect

De Franse tijd heeft nogal wat sporen achtergelaten in de Brabantse dialecten, hoewel het ook voorkomt dat de ontleningen aan het Frans al uit een eerdere periode stammen. Zo is de Franse invloed op onze literatuur vanouds enorm geweest; de ridderromans uit de Middeleeuwen, de rederijkers, het Franse classicisme. De Nederlanden stonden een tijd lang onder het gezag van het Bourgondische Huis, maar natuurlijk heeft ook het verblijf van Franse huurtroepen in ons gewest zijn sporen achtergelaten en bovendien mag de import van Franse woorden door onze zuiderburen niet vergeten worden. (Sommige woorden kwamen via het Frans uit het Latijn.) En nog niet zo lang geleden werd er bij de hogere standen en op kostscholen Frans gesproken, want dat was sjiek. Wij zullen ons hier vooral beperken tot Rosmalen en Den Bosch. We sprokkelen uitdrukkingen en woorden uit het Rosmalens bij elkaar die we uit onze vroegste jeugd kennen en daarnaast maken we gebruik van het Bosch Woordenboek. Van een stad die zelfs in de Engelse dictionaire met de Franse naam Bois-le-Duc te boek staat, mag je op het gebied van Franse invloed trouwens wel wat verwachten! En toch ken ik veel meer Franse vormen uit het dialect van mijn geboortedorp (Rosmalen) dan er in het Bosch Woordenboek te vinden zijn. Veel werkwoorden van Franse origine zijn in het Nederlands en in de dialecten gemakkelijk herkenbaar aan de uitgang *-eren*. (Zij zijn afgeleid van een Frans werkwoord op *-er*.) Bekende voorbeelden zijn *akkerdeere* (goed met elkaar overweg kunnen, accorder), *affeseere* (opschieten, voortmaken, avancer), *(aon)-rikkemendeere* (aanbevelen, recommander), *klasjeeneere* of *klazsineere* (gewichtig praten, collatio-

ner) en *trappeere* (betrappen, attraper). Ook *limmeneere* (feestvieren) wordt meestal in verband gebracht met illuminer (de verlichting ontsteken). Lex Reelick daarover in het Bosch Woordenboek: 'Vroeger limmeneerde men door vetpotjes aan de gevels te hangen en deze 's avonds aan te steken. Het verhaal gaat dat bij de kroning van Paus Pius XI iemand, die in een kelderhuis woonde, zijn keldergat had versierd met gekleurd papier waarop geschreven stond: *Nu lumineert de hele stad. Ik lumineer mee m'n gat!*' De schoudermantel van de Franse vrouwelijke pelgrim leeft voort in de *pèllerien* of *pèlderiem* (*pèlerine*) die onze grootmoeders nog droegen, het oude boerenfrontje van grootvader heette *ziemezètte* (naar het Franse chemisette, hemdje). Ons grootje had nog een *rittekuleke* (*reticule*, klein damestasje). Oudere Brabanders kennen het woord *kasjenee* voor de halsdoek (*cache-nez*). *Ûnjeklônje* is de vervorming van *eau de cologne*, *kanter-foor* die van *contrefort*, dat hielstuk (van de schoen) betekent. Kleding en schoeisel moest je *menteneere* (onderhouden, maintenir), zo leerden wij, want alles moest *navenant* of *nòvvenant* zijn (*à l'avenant*, naar verhouding). Om dingen heel goed te doen, moeten we in het algemeen de juiste *ammezuur* hebben (*embouchure*, mondzetting). Wanneer we gaan *ballezjoere* of *bambezjoere* (*bambocher*, boemelen), willen we plezier maken of feestvieren, *toerlezjoere* is ongeveer hetzelfde (*tournoyer*, feestvierend rondtrekken). (Reelick vermeldt de *bambesjoerder* (*bambocheur*) voor 'pierewaaier'.) We kunnen *sjans* (chance) hebben als we op *sjanternèl* (*chanterelle*, lokvogel) gaan. Ergens op de *toerlevans* aanwaaien is op de *bonnefooi* bezoeken (*tourner à tout vent*). En dan hebben

Isaac van Haastert (1753-1834) tekende deze Franse militair die koeterwaalt met een marketenster. (Rotterdam, Atlas van Stolk inv.nr. 5225)

we het over de vloeken, gerechten en kaartkreten nog niet eens gehad. Daarop zullen we moeten terugkomen...